

▣ ”But my own story was fading”.
Romaanin ja subjektiuden
rakentuminen Zadie Smithin
teoksessa *Swing Time*

—

Salla Rahikkala

B

—

rittillais-jamaikalaistaustainen Zadie Smith on käsitellyt kuulumisen ja toiseuden teemoja läpi tuotantonsa. Kirjailijan uusin romaani *Swing Time* (2016; tästä eteenpäin ST) keinuttaa kertomusta yli lukuisten aikojen ja paikkojen. Romaani sijoittuu nykypäivään, mutta se polveilee läpi mustien historian aina orjuuden ajasta nykypopulaarikulttuurin pariin. *Swing Timessa* tarkastellaan mustaa subjektiutta erityisesti suhteessa aikaan ja erilaisiin kertomuksiin sekä pohditaan tanssin ja musiikin merkitystä subjektiuden konstruoinnissa (ks. esim. Lamothe 2020; Scafe 2019; Greenidge 2017). Identiteetikysymykset ovatkin saaneet yhä enemmän sijaa Britannian mustassa kirjallisuudessa aina 1900-luvun loppupuolelta lähtien (Nyman 2010, 205). *Swing Time* sijoittuu tälle jatkumolle, mutta se myös uudistaa keskustelua subjektiudesta korostaessaan romaaniteoreettisia kysymyksiä.

Swing Time kertoo nimettömäksi jäävän kertojan elämäntarinan lapsuudesta aikuisikään ja kertomuksen nykyhetkeen saakka. Romaani poikkeaa kerrontaratkaisultaan Smithin muista teoksista: aiemmille romaaneille on ollut tyypillistä kerronnan näkökulmien moninaisuus, mutta nyt kertomuksesta vastaa päähenkilökertoja. Hän on työväenluokasta lähtöisin oleva, mutta yhteiskunnallisessa asemassaan nouseva englantilais-jamaikalaistaustainen nainen, jonka elämää määrittää hänen monitahoinen suhteensa Tracey-nimiseen ruskeaan, työväenluokkaiseen tyttöön. Kyseessä on kasvukertomus (ks. Lamothe 2020, 144), joka puntaroidessaan subjektin autenttisuuden ja kasvun mahdollisuuksia pohtii samalla metareferentiaalisesti kertomusten merkitystä sekä niiden representaatiokykyä.¹

Swing Time on hyvin tiheä: kerronta on kyllästetty erilaisilla motiiveilla, vakiintuneilla kaunokirjallisuuden troopeilla, metaforisilla vastakkainasetteluilla ja muilla merkityksen laajentamisen välineillä. Lisäksi romaanissa käsitellään itsetietoisesti eli metanarratiivisesti² kertomuksia, ja se vaikuttaa jopa ylitsepurseavan ”kaunokirjalliselta”. Tämä kertomusten ja ”kirjallisuudellisuuden” korostuminen sekä metanarratiivisuus suuntaavat huomion teokseen tekstinä (vrt. Saariluoma 1992, 23). Kertomusten moneus onkin käsillä olevan artikkelin keskeisin lähtökohta.

Tutkin kertomusten moneutta romaanin rakentumisessa sekä subjektiuden³ konstruoinnissa. Romaanin ”kirjallisuudellisuudet” ja metareferentiaaliset ominaisuudet kytkeytyvät vahvasti ”rotuun”, etnisyyteen ja toiseuteen liittyviin poliittis-historiallisiin kysymyksiin.⁴ Oman subjektiutensa kanssa kamppaileva kertoja toteaa: ”But my own story was fading” (ST, 447). Onko kertojan oma kertomus vaarassa peittyä edellä mainitun moneuden alle? Miten mustan naissubjektin on mahdollista luoda oma kertomuksensa häntä määrittämään pyrkivien kulttuuristen ja historiallisten kertomusten sekä toisaalta vaikenemisen ristipaineessa?

Huomio oman kertomuksen hiipumisesta ei koske vain subjektiutta vaan siinä tematisoituvat myös *Swing Timen* esittämät kysymykset romaanikerronnan mahdollisuuksista postmodernismin⁵ jälkeisessä kirjallisuudessa. Miten

kertoja neuvottelee subjektiuttaan suhteessa häntä ympäröiviin kertomuksiin sekä niiden kautta? Toisekseen, mitä metareferentiaalisuuden ja kertomusten moneuden kautta sanotaan kaunokirjallisuuden mahdollisuuksista sanallistaa ja representoida mustaa naissubjektiutta?

Maamerkkejä

Todellisuutta koskevien ja sitä jäsentävien kertomusten moneudesta on keskusteltu erityisesti postmodernismin ja postmoderniteetin yhteydessä (ks. esim. McHale 2015, 68). Kertomusten epävakaisuus ja alttius muuntumiselle on tyypillistä myös *Swing Timen* kertomuksille, ja tältä osin romaani voidaan kytkeä postmodernistiseen kirjallisuuteen. Moneus osoittautuu kuitenkin ongelmalliseksi niin subjektitasolla kuin kerronnassakin.

Matthew Paproth (2008, 10) on esittänyt, että Smithin varhaisempi fiktio on kysymyksenasettelultaan luettavissa postmodernistisen kirjallisuuden jatkumoon (ks. kuitenkin Tew 2015, 249–250, 259⁶). Smithin alkupään tuotantoa on tulkittu usein jälkikoloniaalisessa ja jokseenkin realistisessa viitekehyksessä, kun taas myöhemmän tuotannon tutkimuksissa ovat korostuneet erilaiset tekstiorientoituneet lähestymistavat (jälkimmäisistä ks. esim. Knepper 2013, 111–126; Tancke 2013, 27–38). Muodoltaan kokeellisemman *NW*-romaanin (2012) ilmestymisen jälkeen kysymykset Smithin fiktion suhteesta realismiin, modernismiin ja ylipäätään representaation problematiikkaan ovat nousseet esiin, ja myös Smith itse on esseissään palannut näihin kysymyksiin (ks. esim. Holmes 2013, 141–153; Smith 2009, 71–96; James & Seshagiri 2014; Knepper 2013). *Swing Timen* keskiössä onkin yritys neuvotella uusiksi sekä romaanin rakentumisen ehtoja että niiden kytköstä jälkikoloniaalisen subjektiuden konstruoinen prosesseihin postmoderniteetin/postmodernismin jälkeisessä ajassa ja kirjallisuudessa (vrt. Hallila 2019).

Postmodernistisen kaunokirjallisuuden ja jälkikoloniaalisen tutkimuksen suhde on monitahoinen. Jälkistrukturalistiseen ajatteluun läheisesti kytkeytyvä postmodernismi on saattanut näyttäytyä liian ”tekstuaalisena” ja etäännyneenä maailmasta sekä poliittisesta (ks. esim. Platt & Upstone 2015, 5). Toisaalta jälkikoloniaalinen teoria on ammentanut jälkistrukturalistisesta teoriasta (ks. esim. Ashcroft 2015, 13–14). 2000-luvulla postmodernismin jälkeistä on selitetty useilla eri tavoilla: ei-postmodernina (Nunius 2009), post-postmodernismina (McLaughlin 2012) ja kertomusten merkityksen paluuna (Meretoja 2014). Jonkinlainen uusi ”tuntemusrakenne” (Williams 1977, suom. Ojajärvi 2015, 79) on niiden kaikkien mukaan havaittavissa nykyajassa ja -taiteessa. Se voi ilmetä, kuten metamodernismissä, aikakauden taiteilijoiden töissä monien postmodernistisena pidettyjen tekniikoiden – esimerkiksi pastissin ja dekonstruktion – korvaamisena erilaisilla esteettis-eettisillä (*aesth-ethical*) rekonstruktion keinoin (Vermeulen & van den Akker 2010, 2; Vermeulen & van den Akker 2015).

Nykykirjallisuuden metamodernistisuutta – heilahtelua erilaisten, toisilleen osin vastakkaisten tekniikoiden ja ilmaisun tapojen, mutta myös subjektipositioiden välillä – on vakuuttavasti tutkittu esimerkiksi suhteessa siirtolaisidentiteettiin (Hallila 2019). Toisaalta Timotheus Vermeulen ja Robin van den Akker (2015) korostavat metamodernismin määrittelyssään erilaisten asemien yhdistämisen ja yhteensovittamisen haasteellisuutta, kenties jopa mahdottomuutta. Tämä on saanut jotkut ”rodun” ja toiseuden teemojen piirissä operoivat tutkijat kysymään, kenen metamodernismista puhutaan, kun painotetaan tällaista ”epäonnistumisen politiikkaa” (Brunton 2018, 60, 62). *Swing Timessa* on nähtävissä niin ikään heilahtelua erilaisten todellisuutta ja subjektiutta koskevien kertomusten välillä. Missä määrin kertomuksista ja mustasta subjektiudesta on mielekästä puhua metamodernismin käsitteellä? Ovatko eheät kertomukset enää mahdollisia ja mikä ylipäätään on kertomusten arvo?

On esitetty, että postmodernismin ja postmoderniteetin tarjoilemien hajonneiden ja osittaisten kertomusten paradigmasta on liikahtettu kahtalaiseen suuntaan: yhtäältä ymmärretään kertomusten epätäydellisyys, mutta toisaalta korostetaan, että maailman, subjektin kokemusten ja tämän itsensä ymmärtämisen kannalta tarvitaan kokemuksia sanoittavia kertomuksia (ks. esim. Meretoja 2014, 1–2, 3; Malmio 2019, 178). Hanna Meretoja (2014, 3) on viittannut metanarratiivisuuden käsitteellä kertomuksiin, joissa kertomus itsessään nostetaan teemaksi tai joissa tarkastellaan kertomusten merkitystä ihmisellä olemiselle ylipäänsä.

Meretojan (2014, 226) mukaan metanarratiivisuuden voi nähdä metamodernismin yhtenä juonteena. Metanarratiivisuus ilmenee tällöin kulttuuristen kertomusten reflektointina: metanarratiivisuuden avulla nykyfiktio näyttää, miten kertomus yhtä aikaa voi sekä kutsua eläytymään maailmaansa että kiinnittää huomiota kertomuksen fiktionaalisuuteen (mt.).⁷ *Swing Timen* suhde kertomuksiin on ennen kaikkea kriittisen puntaroiva. Teoksessa tutkitaan menneisyyden kertomusten valkoisuutta sekä mustan subjektin häivyttämistä ja rodullistamista näissä kertomuksissa.

Käsitteellisesti metanarratiivisuus on lähellä metafiktioita sekä ylipäätään metareferentiaalisuuden käsitteitä. Metafiktiossa on kyse fiktion omaan fiktiivisyyteensä viittaamisesta, mutta metanarratiivisuus ei välttämättä toimi mimeettisen illuusion kyseenalaistamisen tarkoituksessa. (Nünning 2004, 16; Neumann & Nünning 2014, 1.) Metanarraatio viittaa sellaisiin itserefleksiivisiin kerronnan muotoihin, joissa kerronnan eri muodot – ei niinkään kerrotun fiktiivisyys – muodostuvat kerronnallisen tason (diskurssin) aiheeksi (Nünning 2004, 16). Metanarratiivisia kommentteja voi periaatteessa esiintyä asiateksteissä, toisin kuin metafiktiota, joka on erityinen kaunokirjallinen keino (Neumann & Nünning 2014, 2). Myös metafiktiolla – erityisesti sen jälkikolonialisilla muodoilla – voi olla rekonstruktiiivinen orientaatio, kun sen avulla pyritään luomaan uutta todellisuutta dekonstruoimalla vanhaa (Hallila 2006, 126). Esitän, että tämä rekonstruktiiivinen pyrkimys on tyyppillisempää meta-

narratiivisuudessa, ainakin mikäli se käsitteellistetään Meretojan (2014, 226) tapaan. Smithin fiktion metanarratiiviset elementit eivät rajoitu vain kertojan esittämään, kertomuksia ja niiden rakentumista koskevaan pohdintaan, kuten Ansgar Nünningin (2004, 16,18, 19; Neumann & Nünning 2014, 1) mallissa.⁸ Metanarratiivisuus näyttäisi ilmenevän useilla eri tasoilla, kuten esimerkiksi tekstin ajallisen järjestäytymisen kautta.

Kadota virtaan – kertomusten ja subjektiuden poissaolon ongelma

Romaanissa toistuu kolmeen otteeseen kertomus nuorista, jotka putoavat sillalta veteen (ST, 3, 158–160, 450). Silta- ja vesikohtaukset ovat metaforisesti latautuneita ja temaattisesti merkityksellisiä. Vesi on yksi kirjallisuuden keskeisimpiä trooppeja ja kulttuurisesti tärkeä sekä ajan että elämän kulun symbolina (ks. esim. Lehtimäki, Meretoja & Rosenholm 2018, 7, 11–12). Lisäksi vedellä ja erityisesti Atlantin valtamerellä on merkittävä konkreettinen ja vertauskuvallinen rooli mustassa kulttuurissa sekä taiteessa (ks. esim. Nyman 2010, 205; Ilmonen 2018). Meren avulla on käsitelty monitahoisia kysymyksiä esimerkiksi mustasta subjektiudesta, etnosentrismistä, seksuaalisuudesta ja kolonialismista. Samalla meri on tarjonnut reittejä erilaisiin vastarinnan ja toisin merkityksellistämisen tiloihin. (Ks. Gilroy 1999; Nyman 2010, 205; Ilmonen 2018.)

Swing Timessa sillalla kulkeminen rinnastuu elämän matkaan, joka saa kertojan tarrautumaan tiukasti sillan kaiteisiin: "[–] I kept to the right-hand side of the bridge, by the railway line, and avoided looking at the water" (ST, 3). Kertoja haluaa pysytellä lähellä raiteita, jotka vakaasti vievät kohti ennalta määrättyä päämäärää toisin kuin vapaana juokseva vesi. Kertoja ei halua katsoa alas, sillä alhaalla vaanii joen kadotus: hukkuminen ajan ja elämän virtaan. Veden pelko kuvastaa myös sitä uhkaa, joka Toista, kulttuurisesti vääränlaiseksi merkittyä, voi kohdata (vrt. Ilmonen 2018, 121–123). Tämä veden ja mustan subjektin kadotuksen tarina sisältyy myös Atlantin valtameren kytkeytyviin orjakertomuksiin. Karibialaisessa kirjallisuudessa keskeiseksi symboliksi muodostunut orjalaiva Zongin tarina (ks. Ilmonen 2018, 117) ja mustien joukkomurha hukuttamalla kummittelevat romaanissa vettä kohtaan tunnetun kauhun taustalla.

Kertoja kokee syrjintää sukupuolensa, etnisen taustansa sekä luokka-asemansa vuoksi ja haparoi oman kertomuksensa luomisen kanssa (Quabeck 2018, 461–462). Elämä näyttätyy kertojalle sattumanvaraisena:

I thought – as I often think as I cross that bridge – of two young men, students, who were walking over it late one night when they were mugged and thrown over the railing, into the Thames. One lived and one died. I've never understood how the survivor managed it, in the darkness, in the absolute cold, with the terrible shock and his shoes on. (ST, 3.)

Kertoja ei pysty kuvittelemaan pelastuksen kertomusta. On kuin painavat raskaat kengät vetäisivät kertojaa pohjaan Zongilta mereen heitettyjen orjien toisintona (ks. Ilmonen 2018, 117). Tässä romaanin pääosin homodiegeettinen kertoja asettuu ekstradiegeettisen, kertomuksensa ulkopuolella pysyttelevän kertojan positioon (vrt. Quabec 2018, 461). Toisin kuin perinteinen kaikkitietävä kertoja, hän ei kuitenkaan voi ymmärtää kertomuksensa henkilön selviytymistä. Samalla on kyseessä vertauskuva kertojan kyvyttömyydestä ymmärtää itseään. Kaikkitietävän kertojan tavoin *Swing Timen* kertoja sijoittuu kertomansa kertomuksen yläpuolelle, sillalle.⁹ Etäisyys ei kuitenkaan mahdollista koherentin kertomuksen kudontaa. Kohtaus kasvaakin kuvaksi kertojan subjektiutta koskevasta kriisistä (ks. Quabec 2018, 462) ylipäätään fiktion kertojaa ja kerromman mahdollisuuksia koskevaksi pohdinnaksi, jossa läntinen realistinen kerrontaperinne asettuu kyseenalaiseksi.

Kohtausta voidaan tulkita metanarratiivisesti, sillä teksti pohtii kertomuksen poissaoloa. Veteen katsomisella viitataan romaanissa intertekstuaalisesti kaunokirjallisuuden perintöön ja Narkissos-myyttiin. Kohtaus vihjaa läsnäololla poissaoloon: myytti ei aktualisoidu, koska veteen ei katsota ja kertomus jää puuttumaan. Kertomukset ovat kerroksellisia, niissä on läsnä historia. Myös romaani on rakentunut eri kerrosten päälle käydessään keskustelua aiemman kaunokirjallisuuden kanssa sekä hyödyntäessään eri tavoin kirjallisuuden konventioita. Yhteys on läsnä väistämättä ja kertomusta, josta se puuttuu, ei voi olla olemassa. Niinpä nykyfiktion on ymmärrettävä suhteisuutensa, sillä muutoin ainoa vaihtoehto on hiljaisuus.

Subjektikertomuksen tasolla Narkissos-myyttiä voidaan tulkita niin, että kertoja ei löydä siitä heijastuspintaa subjektiviteetilleen. Valkoiset kulttuuriset kertomukset ja myytit jättävät mustan naissubjektin rannalle. *Swing Timen* kertoja kokeekin olevansa pelkkä muiden varjo (Quabec 2018, 466). Lisäksi veden kautta hahmottuva yhteys Zongin tarinaan korostaa häviämisen pelkoa: miten rakentaa oma kertomus mustasta subjektiudesta, kun sen historiallisena taustana ovat kertomukset subjektiuden tuhoamisesta?

Tracey ja kertoja luovat lapsena yhdessä erilaisia jännittäviä ja melodramaattisia tarinoita. Traceyn keksimissä dikotomisissa kertomuksissa pahuus yhdistyy afrikkalaisiin miehiin sekä mustaan, kun taas valkoisuus hyvyyteen ja puhtauteen: "In several stories African men 'lurked in the shadows' with iron bars to break the knees of lily-white dancers [--]" (ST, 32). Romaani tekee näkyväksi sen, miten nämä kertomukset rakentuvat stereotyyppioille ja kulttuurisille myyteille. Traceyn kertomusten sisukkaat sankarittaret ovat vaaleita ja sinisilmäisiä. Traceyn sisäistävä toiseus saa hänet pyyhkimään pois kertojan version kolonialistisella eleellä, mutta samalla hän tulee traagisesti pyyhkineeksi pois kertomuksestaan myös itsensä mustana naisena. Traceyn kamppailua kertomustensa kanssa kuvastaa myös hänen lukihäiriönsä. Franziska Quebeck (2018, 468) onkin todennut kertojan peilikuvia tutkiessaan, että kertoja ei kykene löytämään subjektiudelleen heijastuspintaa niistä.

Kertojan mielessä väreilee orastava tietoisuus vastakertomuksen mahdollisuudesta: "Once I tried to write 'brown eyes' and Tracey took the pen out of my hand and scratched it out. [-] 'half-caste', a word I trembled to write down, as I knew from experience how completely it enraged my mother." (ST, 32.) Kertoja on tietoinen rodullistetun representaation ongelmallisuudesta sekä vajavaisuudesta, jota sana "half-caste" implikoi. Lukihäiriö avaa mahdollisuuden tyttöjen ambivalentille yhteistyölle, koska Tracey tarvitsee kertojan tulkikseen ja sanallistamaan kertomuksensa kirjoitettuun muotoon. Romaanissa kommentoidaan metanarratiivisesti kertomusten toisin kertomisen mahdollisuutta ja viitataan lukihäiriön metaforalla rodullistavien kertomusten viallisuuteen sekä siihen, että mustan naissubjektin on mahdotonta löytää omaa kertomustaan näistä vastakohdille rakentuneista kertomuksista (vrt. Lamothe 2020, 144). Lisäksi teksti vihjaa kertojan muistiinmerkitsijän roolilla länsimaisen kirjallisuuden valkoisuuteen: kaunokirjallisten konventioiden sisällä, joista melodramaattinen seikkailukertomus on yksi esimerkki ja jollaisen muotoa myös monet kolonialistiset matkakertomukset ovat noudattaneet, ei ole ollut tilaa mustille toimijoille, varsinkaan naisille.

"Those poor boys". Kertomusten moninaisuuden ongelma

Kertomus sillalta pudonneista nuorista kerrotaan toisen kerran kertojan ja tämän äidin käymän dialogin kautta: "'Those poor boys,' I heard my mother say [-] At once the same image that I knew was in her mind *floated* up in my own: two young men, thrown over the railing, into the water. The one who lived and the one who died." (ST, 158; kursiivi SR.) Kerronta leikittelee tässä: koska kertoja on aiemmin puhunut kahdesta veteen pudonneesta nuorukaisesta, kuvittelee kertoja äitinsä viittaavan rikoksen uhreihin. Hetken kuluttua kuitenkin paljastuu, että puhuessaan "poikaparoista" äiti onkin tarkoittanut rikoksenteijöitä. Tapahtumista kerrotaan kaksi eri versiota, ja tätä kertomusten moneutta ja epävakaisuutta korostetaan edelleen viittaamalla kertojan äidin suunnitelmaan kirjoittaa tapauksesta väitöskirja (ST, 159). Vesi kohtausten keskeisenä elementtinä korostaa merkityksenannon pakenemista ja todellisuuden kerronnallisen haltuunoton vaikeutta (ks. Meretoja 2018, 186). Kertomus *lipuu* toisteisesti kertojan ulottuvilta aivan kuten Zongin tarina, jota kertoja kuvailee "[-] as if that great ship were *floating* right there in the lake right before us!" (ST, 112; kursiivi SR). Kertojan versio Zongista on vaarassa hiipua tapahtumia koskevien eri kertomusten alle: sen kanssa kilpailevat romaanissa niin taidemuseon romantisoitu tarina kuin kärsimyksen ylevöittävä "se mikä ei tapa, vahvistaa"-retoriikkakin (ST, 112, 113). Yhteistä kilpaileville kertomuksille on, että ne pyrkivät häivyttämään mustan Atlantin orjahistorian. Smith asemoituukin sellaisten mustien naiskirjailijoiden jatkumolle, jotka Toni Morrisonin (Gilroy 1993, 179) tavoin kritisoiivat kirjallisuuden ja taiteen postmodernistista historiattomuutta sekä menneisyyden häivyttämistä ja romantisointia.

Swing Timessa *mustan subjektuuden konstruointi* *ja romaanin rakentuminen näyttäytyvät osittain* *rinnakkaisina ilmiöinä.*

Edellä mainittuun rikollinen-uhri -keskusteluun sisältyvän ambivalenssin avulla kiinnitetään huomiota sekä kertomusten että subjektin täydellisen, autenttisen olemisen ongelmallisuuteen (vrt. Quabeck 2018, 469, 470). Essentiaalistinen ajatus subjektien ja kertomusten olemuksellisesta ykseydestä on ongelmallinen, koska ne ovat osa kulttuuris-sosiaalis-historiallista jatkumoa. Kertoja kuitenkin vaatii varmuuksia: ”We can’t all be innocent” (ST, 159) ja ”Somebody has to be guilty!” (ST, 160). Juuri tästä kumpuaa kertojan ristiriitainen subjektius. Hän vaatii ehyttä, realistista kertomusta, jossa subjektien paikka ja merkitys on selitetty aukottomasti.

Kertomuksia on kuitenkin aina monta: ”They didn’t have a chance” (ST, 160) toteaa kertojan äiti rikokseen viitaten, ja lopulta kertojankin on huomattava, että “[–] it was a sentence moving in two directions” (mt.). Useisiin suuntiin liikkuvat kertomukset voivat kuitenkin olla ongelmallisia. Kyseessä on postmodernististen, hajanaisten kertomusten pulmallisuus: miten maailmasta kohti tekstiä itseään kääntyneet kertomukset voivat antaa muodon maailmallisille, konkreettisille kokemuksille?

Siltakertomuksessa naisen paikka on perifeerinen: ”And there was a girl, too [–] I don’t think she was even sixteen” (ST, 158–159). Ensimmäisestä kertomuksesta naiset puuttuvat kokonaan ja eksplisiittisesti mainitaan vain miehet. Jos *Swing Timen* ajatellaan piirtävän eräänlaista kirjallisuushistoriallista kaarta romaanin rakentumisesta, voidaan tätä tulkita vihjauksena mustien naisten asemasta kaunokirjallisuuden historiassa. Sanojen ja kertomusten kyky jäsentää maailmaa ja erityisesti toiseuden kokemuksia asetetaan kriittisen tarkastelun kohteeksi:

But my own story was fading, online and in all other mediums, all that brightly illuminated commentary already burnt out, pattering to blackness and ash. At a loss, I spent day writing emails to Tracey. First dignified and righteous, then sarcastic, then angry, then hysterical, until I realized she was having more effect on me with silence than I could manage with all these words. (ST, 447.)

Eri medioissa toistuva kertomus kierrätetään postmodernistisessä kulutus-kulttuurissa nopeasti loppuun. Kertojan viestit ovat kuin moderni länsimainen kirjallisuushistoria pienoiskoossa, joskin typistetyssä ja ironisoidussa muodossa: realismin ja kenties modernismin arvokkuus ja oikeamielisyys vaihtuvat postmodernismin pilkkallisuuteen, äkäisyyteen ja hysteriaan. Luokkataustansa vuoksi

vielä kertojaakin alisteisemmassa asemassa olevan Traceyn hiljaisuus, sanattomuus nujertaa kuitenkin kaikki kertojan kirjalliset keinot. Se on hiljaisuutta ja kielettömyyttä, joka voi saada äänen vain uusien ilmaisun tapojen kautta.

Kertomusten mahdollisuudet: ”Ignoring both barriers”

Kertomuksensa lopussa kertoja palaa vielä sillalle, mutta veden ja sillan trooppi on muuttunut niin, että sitä on vaikeampi enää tunnistaa samaksi. Se saakin oman, uudenlaisen muotonsa virrattuaan kertomusten läpi:

Afterwards, he wanted to get on the tube, at *Waterloo*, it was the best stop for me, too, but instead I left him and chose the bridge. Ignoring both barriers, walking straight down the centre, over the river, until I reached the other side. (ST, 450; kursiivi SR.)

Sitaatissa on kuoleman symboliikkaa, mutta myös rajojen ylityksen kuvastoa. Kertoja ei konkreettisesti kuole, mutta romaani kyllä päättyy ja jäljellä on enää epilogi. Tässä mielessä kyseessä on kertojan kuolema. Rajojen ylityksen kautta sen sijaan korostuu kertomuksen jatkumisen mahdollisuus – tätä tulkintaa tukee se, että romaani jatkuu epilogissa. Lopun symboliikan ambivalentilla käytöllä nousee esiin moninaisuus, sekä-että -ajattelu ja ristiriitojen hyväksyminen, kertomuksen ja subjektin sulkeistamattomuuden tunnustus. Se on swing, joka keinuttaa mustan subjektin kohti oman kertomuksen mahdollisuutta, saa ajan olemaan tämän puolella, kuten kertoja epifaniansa hetkellä ajattelee (ST, 450).¹⁰ Kertoja ei jää enää taisteluun merkitysten välillä, hän on saanut hetkellisen otteen ajan virrasta.

Yksi esimerkki kertojan yrityksestä ottaa kertomuksensa hallintaan ilmenee kronologian tasolla. Teoksen epäkronologisen etenemisen takia kertoja on myös intradiegeettinen, mikä ilmenee erityisesti teoksen prologissa ja epilogissa, jotka sijoittuvat ajallisesti kertomuksen nykyhetkeen. Tämä korostaa kertovan subjektin ”oikeutta” omaan kertomukseensa: kertomus ei valu muualle, kertoja aloittaa ja lopettaa sen, hän seisoo sen eri päissä vartiossa.

Aika on yksi *Swing Timen* keskeisimmistä motiiveista ja esimerkiksi Songyun Zheng (2018, 7) on huomauttanut, että ajan kautta tematisoidaan kertojan eettistä velvollisuutta Toista kohtaan. Toisaalta aika ja sen keinuttaminen (*swing time*) taiteen, kuten laulun tai tanssin, avulla mahdollistavat mustille naissubjekteille ahtaiden sosio-kulttuuristen kategorioiden ylittämisen (Lamothe 2020, 158). Aikaa kuitenkin tematisoidaan myös rakenteen tasolla. Romaanissa elämänvaiheiden kuvaus ei etene kronologisesti, mikä kuvastaa nykyisyyden ja menneisyyden limittäisyyttä elämän kertomuksessa. Romaani kommentoi metanarratiivisesti kertomusten merkitystä sekä niiden konstruoinnin mahdollisuutta: kertomukset eivät etene suoraviivaisesti, mutta voivat silti olla mie-

lekkäitä. Romaani irrottautuukin sellaisesta postmodernistisesta jatkuvuuden rikkoutumisesta, jossa ilmiöiden, kokemusten ja maailman kertomuksellistaminen näyttäytyy mahdottomana (vrt. esim. Meretoja 2014, 61).

Kertojan oman subjektuuden etsintä vertautuu kaunokirjallisuuden prossiin (vrt. Quabeck 2018, 462): ”I saw all my years at once, but they were not piled up on each other, experience after experience, building into something of substance – the opposite” (ST, 4). Romaani esittää metafiktiivisen ja metanarratiivisen kommentin koskien kaunokirjallisuutta verhoutuneena kertojan omaa subjektiviteettiä koskevaan pohdintaan. Toisin sanoen, se ”representoi representaatiota” (Veivo 2010, 136) kertojan kautta. Kertojan on jäätävä nimettömäksi – hänet lopullisesti määrittävä sana jää puuttumaan – samoin kuin kaunokirjallisuuden representaation. Jäljellä on silti romaani näistä molemmista.

Romaanin lopussa kertoja ajautuu kävelemään kohti Traceyn taloa elätellen mielessään itsekin fantasiaksi tunnistamaansa haavetta Traceyn lasten adoptoinnista: ”Tracey’s tower came onto view, above the horse chestnuts, and with it reality” (ST, 453). Seuraa toinen epifanian hetki:

These were not my children, would never be my children. I almost turned back, like someone who has woken abruptly from a sleepwalk, except for an idea, new to me, that there might be something else I could offer, something simpler, more honest, between my mother’s idea of salvation and nothing at all. (ST, 453.)

Kertomuksia tematisoidaan suhteessa aikaan: äidin kertomus ja subjektuus rakentuvat vahvasti mustien historian ja sitä koskevien kertomusten, esimerkiksi Zongin tarinan, pohjalta. Äidin ehjien ja kokonaisten – realististen – kertomusten ja hajanaisten postmodernististen kertomusten sijaan romaani viittaa johonkin erilaiseen: romaanin kolmanteen, metamodernistiseen, mutta myös jälkikoloniaaliseen reittiin. Daphne Lamothe (2020, 157) on tulkinnut tätä reittiä ”swingin” tilana. Smithin fiktion tapaa hyväksyä puuteellinen ja aukkoja sisältävä tietokäsitys on kutsuttu myös metarealistiseksi estetiikaksi (Tew 2015, 261). Kertoja oikaisee kuvaannollisesti läpi nurmen: ”I left the path and crossed diagonally through the grass, heading for the covered walkway” (ST, 453). Polulta poikkeaminen ja diagonaalisuus kuvaavat erilaisten mustaa subjektuutta koskevien historiallisten ja kulttuuristen kertomusten muokkauksesta osaksi kertojan omaa tarinaa. Polun jättäminen on trooppi, joka ohjaa tulkitsemaan kohtausta romaaniteoreettisella tasolla: se kuvaa paluuta tiukan postmodernistisen ”kirjallisuudellisuuden” parista konkreettisille käytäville. Toiseuteen liittyvät, ”maailmalliset” ja jälkikoloniaaliset kysymykset ovat akuutisti läsnä. Myös Lamothe (2020, 150) on huomauttanut, että *Swing Timessa* asetetaan kyseenalaiseksi ajatus taiteen arvottamisesta puhtaasti esteettisenä abstraktiona. Juuri se nimittäin estää kertojaa tunnistamasta tanssin ja musikaalien rodullistavia, jopa rasistisia representaatioita (ks. Lamothe 2020,

150). Philip Tew (2015, 261) onkin todennut, että Smithin estetiikka on tiukasti sidoksissa materiaalisuuteen samalla kuitenkin tietoisesti leikitellen erilaisilla kirjallisilla tekniikoilla.

“Everybody dancing”. Kertomusten ja subjektiuden metamoderni swing

”She was right above me, on her balcony, in a dressing gown and slippers, her hands in the air, turning, turning, her children around her, everybody dancing” (ST, 453). Traceyn ja kertojan suhteeseen on kirjoitettu tapa, jolla romaani ehdottaa subjektiuden ja samalla kertomusten mahdollisuutta. Aamutakissa ja tohveleissa, lastensa ympäröimänä Tracey on uuden kertomuksen kuva. Suzanne Scafe (2019, 113) toteaa hetken merkityksellisyyden liittyvän siihen, että ympäri maapalloa matkustanut kertoja viimein pysähtyy, mutta pysähtyneisyys ei saa tässä tapauksessa negatiivisesti värittyneitä merkityksiä. Subjektiutta tai kertomusta ei voi pysäyttää, ne ovat virtaavia (vrt. Lamothe 2020, 159), mutta jotta ne mahdollistuisivat, on löydettävä hetkelliset kiinnittymisen kohteet. Kertoja ei kenties löydä heijastuspintaa itselleen läntisistä myyteistä ja kertomuksista, mutta sen sijaan romaanin loppu vihjaa vaihtoehtoihin kertomuksiin ja itseilmaisun keinoihin sijoittamalla kertojan katselemaan parvekkeella tanssivaa Traceyta. Teksti piirtää esiin mustan subjektin oman kertomuksen hallinnan käyttämällä tanssia itseilmaisun symbolina. Tracey ei tanssi enää valkoisten ja sinisilmäisten ballerinojen balettia eikä natiivin osassa marginaalissa. Sen sijaan korostuvat oma tila ja kertomuksen henkilökohtaisuus sekä intersubjektiivisuus: kertomusten musteena, tanssipartnereina toimivat merkitykselliset toiset.

Romaanissa on yhtä paljon kyse kertojan oman kertomuksen konstruoinnista kuin Traceyn tarinan kertomisesta. Quabeck (2018, 471) on todennut, että kertoja on vieraantunut tarinastaan ja itsestään: hän ei pysty kertomaan, koska ei tiedä, kuka oikein on. Jatkokommenttina esitän, että kertojan eettinen velvollisuus Toista kohtaan on antaa hänelle ääni, sillä kertomus ei ole vain hänen lapsensa eikä hän voi adoptoida sitä kuten ei Traceyn lapsiakaan. Romaani on oikeastaan kertojan ja Traceyn lapsina aloittamien kertomusten jatkoa, ja siinä kertoja kirjoittaa Traceyn esiin, mutta nyt hänen on löydettävä omat sanansa. Vain tekemällä oikeutta Toiselle subjekti voi kertojan lailla olla muutakin kuin varjo ja luoda oman kertomuksensa (vrt. kuitenkin Ängeslevä 2019, 51–52):

There is no case I can make that will change the fact that I was her only witness, the only person who knows all that she has in her, all that’s been ignored and wasted, and yet I still left her back there, in the ranks of the unwitnessed, where you have to scream to get heard (ST, 448).

Swing Time hylkää osassa postmodernistista fiktiota vaalitun ajatuksen romaanin henkilöistä anonyymeinä havaittajoina (ks. Saariluoma 1992, 19).

Rodullistetusta subjektipositiosta käsin tällaisen saavuttaminen osoittautuu ongelmalliseksi, ja samalla paljastuu tämän postmodernistisen premissin valkaisuus. Sen sijaan *Swing Time* esittää, miten nykykirjallisuus voi käyttää romaanin keskeisenä jäsentävänä voimana kertojaa samalla tunnustaen tämän rajallisuuden. *Swing Time* venyttää subjektiivisen kerronnan rajoja, sillä se kertoo myös Toisen – ystävän, äidin, mustien – kertomusta (vrt. Malmio 2019, 203, 205). Subjektiivinen kerronta ei tarkoita *Swing Timessa* – toisin kuin vaikkapa modernism(e)issa – vain subjektiivisen kokemustodellisuuden kuvausta. Viimeaikaisissa kerrottuja identiteettejä koskevissa teorioissa onkin painotettu sitä, miten ne muotoutuvat suhteessa merkityksellisiin toisiin sekä kulttuurisesti välittyneisiin kerronnan käytänteisiin (Meretoja 2014, 19). Rasismien ja kolonialismin sävyttämät, vaiennetut kertomukset on muistettava ja kerrottava uudelleen.¹¹ *Swing Time* korostaakin metamodernistisesti esteettisen ja eettisen yhtäaikaisen ymmärryksen tärkeyttä (vrt. Lamothe 2020, 159).

Romaanin loppu jää kuvaavasti auki: kertojan ja Traceyn mahdollisen ystävyysjatkoon ei selitetä. Merkitsevästi kertominen päättyy tanssiin "[...] everybody dancing" (ST, 453). Sanat ja tanssi kietoutuvat lopuksi yhteen, niiden virta jatkuu. On hyväksyttävä keskeneräisyys ja puutteellisuus niin romaanin kyvyssä representoida todellisuutta kuin subjektissa itsessään. Tanssin kautta romaani tuo esiin musiikin merkittävän aseman mustan subjektuuden ilmaisussa (ks. esim. Gilroy 1999, 74). Romaani näyttäisi korostavan Toni Morrisonin (Gilroyn mukaan 1993, 181) ajatusta musiikista selkeyden tuovana peilinä. Tanssin avulla *Swing Time* haastaa sanallisen kerronnan muotoja (vrt. Gilroy 1999, 74) sekä purkaa hengen ja materian välistä, rodullistettua vastakkainasettelua (ks. esim. Gilroy 1999, 97) korostamalla kehon ja sanallisten kertomusten yhteen limittyvää luonnetta. Musta naissubjektiviteetti osoittautuu etnisen autenttisuuden vaateita pakenevaksi prosessiksi (vrt. Lamothe 2020, 144, 159; Gilroy 1999, 223). Subjektius on kuitenkin suhteutettava menneisyyteen, historiaan ja sen kertomuksiin. Vermeulen ja van den Akker (2015) kuvaavat metamodernismia radikaalin epäilyn hetkenä, jossa subjektit sijoittuvat yhä uudelleen erilaisiin asemiin. Seurauksena ei ole osasten sulautuminen yhdeksi autenttiseksi kokonaisuudeksi: kertomukseksi, subjektiksi (mt.). Sen sijaan valitseva tunne on epätäydellisyys. Kenties tämä on kuitenkin juuri se piste, jossa kertomukset jälleen mahdollistuvat ja jonka vuoksi niitä tarvitaan: osoittamaan etteivät abstrakti ja konkreettinen ole janan eri päissä.

Lopuksi

Olen tässä artikkelissa tutkinut sitä, mitä Zadie Smithin romaanissa *Swing Time* ilmenevä kertomusten moneus ja runsaus tarkoittavat. Siinä, missä postmodernismissä korostettiin fiktiivisen maailman luontiin liittyviä ongelmia ja epäjohdonmukaisuuksia kertomusten dekonstruktion kautta, välittyi *Swing Timesta*

esteettis-eettinen rekonstruktioivinen ote (vrt. Malmio 2019, 205). Romaani tuo ilmi kertomusten välttämättömyyden todellisuuden ja subjektiuden merkityksellistämässä, mutta tunnustaa postmodernistisesti myös autenttisten kertomusten idean ongelmallisuuden. Romaani ehdottaakin ennen kaikkea metareferentiaalisia tekniikoita hyödyntämällä sellaista kertomuksen mahdollisuutta, jossa itse pyrkimyksestä ja prosessista kertomuksen muodostamiseksi tulee keskeinen. Esitän, että *Swing Timessa* mustan subjektiuden konstruointi ja romaanin rakentuminen näyttäytyvät osittain rinnakkaisina ilmiöinä.

Romaani seuraa monin osin realistista tarinankerrontaa pyrkiessään ehyen tarinamaailman rakentamiseen. Samalla se hyödyntää kuitenkin hyvin itsetietoisella tavalla kaunokirjallisuuden keinoja ja viittaa metanarratiivisesti omaan kertomuksellisuuteensa. Postmodernistisesta kirjallisuudesta voi olla vaikea hahmottaa selvästi kokevaa ja näkevää subjektia, toisin kuin modernistisesta kirjallisuudesta, jossa nimenomaisesti oltiin kiinnostuneita yksilöstä ja tämän subjektiivista todellisuutta koskevista havainnoista. *Swing Timen* subjektikeskeinen kerronta onkin selkeä nyökkäys sellaisten suurten modernistien kuten Virginia Woolf suuntaan, mutta erilaisesta perspektiivistä: yhden kertojan kertomus on täynnä erilaisia kertomuksia.

Hakiessaan ”diagonaalista reittiä” kertomusten keskellä *Swing Time* pyrkii ”konstruoimaan dekonstruoimalla” (ks. Smith 2009, 93). Romaanissa maailmallisen ja tekstuaalisen yhdistäminen on keskeisellä sijalla. Siitä muodostuu identiteettipolitiikan ja ”realistisen” sekä painokkaasti kaunokirjallisen ja abstrakti(mma)n leikkauspiste. *Swing Timelle* on ominaista metamoderni tietoisuus näiden kahden yhdistämisen haasteellisuudesta, vääjämättömästä osittaisuudesta.

Viitteet

- 1 Myös Daphne Lamothe (2020, 149–151) on todennut, että *Swing Timessa* on kohtauksia, jotka vihjaavat, että niin mustan ja taiteen kuin mustan ja subjektiuden käsitteellistämässä on kysymys samantapaisista ja toisiinsa rinnastettavista prosesseista. Lamothe (2020, 151) toteaa, että kertoja esimerkiksi liittää toisiinsa taiteellisen tulkinnan moninaisuuden ja mustan subjektiuden heterogeenisyyden.
- 2 Metanarratiivisuudesta ks. Nünning 2004; Neumann & Nünning 2014; Meretoja 2014. Taiteen ja fiktion itserefleksiivisyydestä on puhuttu monin eri käsittein (ks.

esim. Hallila 2006, 38).

- 3 Käytän subjektin käsitettä muiden sille läheisten käsitteiden, kuten itsen tai identiteetin käsitteiden sijaan, koska se kuvaa selvemmin päähenkilökertojan asemaa omaa kertomustaan rakentamaan pyrkivänä tekijänä: subjekti on myös romaanin kertova minä. Subjekti on kertojana sekä erityinen kirjallisuudentutkimuksellinen käsite että yksilöä ja tämän kokemusmaailmaa kuvaava käsite. Subjektius on aina suhteellista – intersektionaalisesti, kulttuuristen ja historiallisten kertomusten pohjalta muotoutuvaa, alati muuntuvaa olemista

sekä kokemusta ja ymmärrystä itsestä. (Ks. Meretoja 2014, 6–8.)

4 Mika Hallila (2019) on tehnyt samantyyppistä tutkimusta tarkastellessaan metamodernistisen estetiikan muotoja sekä subjektiutta ja romaaniteoriaa rinnakkain.

5 Käsitteellistän postmodernismin, samoin kuin metamodernismin, Fredric Jamesonin (1986, 230–231) kulttuurisen dominantin ajatusta mukaillen tendensseinä, jotka voivat ilmetä tietyn ajan kirjallisuudessa. Postmodernismin tendenssejä ovat esimerkiksi uskon horjuminen subjektin kaikkivoipaisuuteen, suurten kertomusten kuolema, ironia sekä historian ja jossain määrin todellisuuden näkeminen kertomuksena. Tämä epäilyksen politiikka näkyy myös kertomuksen rakenteen tasolla kokeellisuutena ja erilaisina realistisen kerromuksen konventioiden horjuttamisena. (ks. esim. Nicol 2009; Saariluoma 1992.) Nämä piirteet tematisoivat kirjallisin keinoin kulttuurisia, yhteiskunnallisia ja sosiaalisia kysymyksiä sekä ennen kaikkea kirjallisuuden suhdetta näihin keskusteluihin.

6 Philip Tew (2015, 259) näkee Smithin fiktion suhteen postmodernismin olevan lähinnä kriittinen ja parodioiva.

7 Meretojan (2014, 226) teoretisoima metanarratiivisuuden määritelmä laajen-

taa, joskin samalla pysyttelee yleisemmällä tasolla kuin Ansgar Nünningin (2004, 16) varsin yksityiskohtainen määritelmä, jonka mukaan metanarraatio viittaa kertojan tekemään kerronnallisen tason (miten kerrotaan) tai kerromuksen prosessin reflektointiin.

8 Nünning (2004, 14, 22, 36) huomauttaa, että teoriassa on mahdollista, että metanarratiivisia kysymyksiä tematisoidaan paratekstuaalisella ja ekstradiegeettisellä tasolla tai esimerkiksi implisiittisesti. Vaikuttaa siltä, että kertoja ja metanarratiiviset kommentit eivät olisi täysin sidoksissa toisiinsa Nünningin teoriassakaan.

9 Vrt. Ojajarvi (2005, 34) kaikkietävän kertojan roolin parodioinnista Lars Sundin postmodernistisessa romaanissa *Lanthandlerskans son* (1997; suom. *Puodinpitäjän poika*) vastaavalla positioinnilla.

10 Ks. myös Hallila (2019, 172–173) vastaavaa esikielellisestä ajan kokemuksesta, joka kytkeytyy subjektin lyhyenä välähtävään itseymmärryksen hetkeen.

11 Kiitän huomiosta professori Jopi Nymania. Kiitän myös professori Sanna Karkulehto, FT, dos. Jussi Ojajarveä sekä refereitä kaikista artikkeleita koskevista oivallisista huomioista.

Aineisto

Smith, Zadie 2016. *Swing Time* [=ST]. London: Hamish Hamilton.

Kirjallisuus

Ashcroft, Bill 2015. Critical Histories: Postcolonialism, Postmodernism, and Race. Teoksessa *Postmodern Literature and Race*. Eds Len Platt & Sara Upstone. New York: Cambridge University Press, 13–30. DOI: 10.1017/CBO9781107337022.003.

Brunton, James 2018. Whose (Meta-)modernism? Metamodernism, Race, and the Politics of Failure. *Journal of Modern Literature* 41(3), 60–76. DOI: 10.2979/jmodelite.41.3.05.

- Gilroy, Paul 1993. *Small Acts: Thought on the Politics of Black Cultures*. London: Serpent's Tail. <https://afrofuturist.sites.grinnell.edu/key-writings/paul-gilroy-living-memory-a-meeting-with-toni-morrison/> (9.3.2021).
- 1999 (1993). *The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness*. London & New York: Verso.
- Greenidge, Kaitlyn 2017. Shaken Out of Time: Black Bodies and Movement in Zadie Smith's *Swing Time*. *The Virginia Quarterly Review* 93(1), 196–199.
- Hallila, Mika 2006. *Metafiktion käsite. Teoreettinen, kontekstuaalinen ja historiallinen tutkimus*. Joensuu yliopiston humanistisia julkaisuja 44. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- 2019. Lannistumattoman ihmisyyden aika. Asko Sahlbergin *Yö nielee päivät* ja metamodernismin etiikka. Teoksessa *Muistikirja ja matkalaukku. Muotoja ja merkityksiä 2000-luvun suomalaisessa romaanissa*. Toim. Elina Arminen & Markku Lehtimäki. Helsinki: SKS, 153–176.
- Holmes, Christopher 2013. The Novel's Third Way: Zadie Smith's 'Hysterical Realism'. Teoksessa *Reading Zadie Smith. First Decade and Beyond*. Ed. Philip Tew. London & New York: Bloomsbury, 141–153.
- Ilmonen, Kaisa 2018. Halun merentiede. Michelle Cliff ja transatlanttinen karibialainen kirjallisuus. Teoksessa *Veteen kirjoitettu. Veden merkitykset kirjallisuudessa*. Toim. Markku Lehtimäki, Hanna Meretoja & Arja Rosenholm. Helsinki: SKS, 112–133.
- James, David & Urmila Seshagiri 2014. Metamodernism: Narratives of Continuity and Revolution. *PMLA* 2014, 129(1), 87–100. DOI: 10.1017/CBO9781107337022.003.
- Jameson, Fredric 1986. Postmodernismi eli kulttuurin logiikka myöhäiskapitalismissa. (Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism, 1984.) Suom. Erkki Vainikkala ja työryhmä. Teoksessa *Moderni/Postmoderni. Lähtökohtia keskusteluun*. Toim. Jussi Kotkavirta & Esa Sironen. Tutkijaliiton julkaisusarja 44. Helsinki: Tutkijaliitto, 227–279.
- Knepper, Wendy 2013. Revisionary Modernism and Postmillennial Experimentation in Zadie Smith's *NW*. Teoksessa *Reading Zadie Smith. First Decade and Beyond*. Ed. Philip Tew. London & New York: Bloomsbury, 111–126.
- Lamothe, Daphne 2020. *Swing Time*. Zadie Smith's Aesthetic of Active Ambivalence. Teoksessa *Reading Contemporary Black British and African American Women Writers*. Eds Jean Wyatt & Sheldon George. New York: Routledge, 143–160.
- Lehtimäki, Markku, Hanna Meretoja & Arja Rosenholm 2018. Veteen kirjoitettu – veden kirjoittamia. Kulttuurisen vedentutkimuksen suuntaviivoja. Teoksessa *Veteen kirjoitettu. Veden merkitykset kirjallisuudessa*. Toim. Markku Lehtimäki, Hanna Meretoja & Arja Rosenholm. Helsinki: SKS, 7–23.
- Malmio, Kristina 2019. Vanhat ja uudet leikit. Postmodernismi ja sen ”yli” kirjoittaminen 2000-luvun suomenruotsalaisissa romaaneissa. Teoksessa *Muistikirja ja matkalaukku. Muotoja ja merkityksiä 2000-luvun suomalaisessa romaanissa*. Toim. Elina Arminen & Markku Lehtimäki. Helsinki: SKS, 177–210.
- McHale, Brian 2015. *The Cambridge Introduction to Postmodernism*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9781139108706.
- McLaughlin, Robert L. 2012. Post-postmodernism. Teoksessa *The Routledge Companion to Experimental Literature*. Eds Joe Bray, Alison Gibbons & Brian McHale. London & New York: Routledge, 212–223.
- Meretoja, Hanna 2014. *The Narrative Turn in Fiction and Theory: The Crisis and Return of Storytelling from Robbe-Grillet to Tournier*. Basingstoke & New York: Palgrave MacMillan.
- 2018. Vesi, tarinankerronta ja todellisuuden hahmottaminen Jeanette Wintersonin *Majakkanvartijassa* ja Emmi Itärannan *Teemestarin kirjassa*. Teoksessa *Veteen kirjoitettu. Veden merkitykset kirjallisuudessa*. Toim. Markku Lehtimäki, Hanna Meretoja & Arja Rosenholm. Helsinki: SKS, 186–210.
- Neumann, Birgit & Ansgar Nünning 2014 (2012). Metanarration and Metafiction. Teoksessa *The Living Handbook of Narratology*. Eds Peter Hühn, John Pier, Wolf Schmid & Jörg Schönert. Hamburg: Hamburg University Press. <http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/metanarration-and-metafiction> (9.10.2020).

- Nicol, Bran 2009. *The Cambridge Introduction to Postmodern Fiction*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511816949.
- Nunius, Sabine 2009. *Coping with Difference: New Approaches in the Contemporary British Novel (2000–2006)*. Berlin & Münster: LIT.
- Nünning, Ansgar 2004. On Metanarrative. Towards a Definition, a Typology and an Outline of the Functions of Metanarrative Commentary. Teoksessa *The Dynamics of Narrative Form: Studies in Anglo-American Narratology*. Ed. John Pier. Berlin & New York: Walter de Gruyter, 11–58.
- Nyman, Jopi 2010. Pakolaisuus Britannian mustassa kirjallisuudessa. Teoksessa *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*. Toim. Eila Rantonen. Tampere: Tampere University Press, 195–219.
- Ojajärvi, Jussi 2005. Leikki, historia ja kuolema – Lars Sundin *Landhantlerskans sonin* postmodernismi. Teoksessa *PoMon tila. Kirjoituksia kirjallisuuden postmodernismista*. Toim. Anna Helle & Katriina Kajannes. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 17–55.
- 2015. Sananen Raymond Williamsin realismikäsitteestä. *AVAIN – Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti* (1), 77–81. DOI: 10.30665/av.74975.
- Paproth, Matthew 2008. The Flipping Coin: The Modernist and Postmodernist Zadie Smith. Teoksessa *Zadie Smith: Critical Essays*. Ed. Tracey L. Walters. New York: Peter Lang, 9–29.
- Platt, Len & Sara Upstone 2015. Introduction. Teoksessa *Postmodern Literature and Race*. Eds Len Platt & Sara Upstone. New York: Cambridge University Press, 1–10. DOI: 10.1017/CBO9781107337022.001.
- Quabeck, Franziska 2018. "A Kind of Shadow": Mirror Images and Alter Egos in Zadie Smith's *Swing Time*. *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik*, 66(4), 461–477. DOI: 10.1515/zaa-2018-0038.
- Saariluoma, Liisa 1992. *Postindividualistinen romaani*. Helsinki: SKS.
- Scafe, Suzanne 2019. Gendered, Post-Diasporic Mobilities and the Politics of Blackness in Zadie Smith's *Swing Time* (2016). *Caribbean Review of Gender Studies* 13, 93–120.
- Smith, Zadie 2009. *Changing My Mind: Occasional Essays*. New York: Penguin Books, 71–96.
- 2012. *NW*. London: Penguin Books.
- Tancke, Ulrike 2013. *White Teeth* Reconsidered: Narrative Deception and Uncomfortable Truths. Teoksessa *Reading Zadie Smith: The First Decade and Beyond*. Ed. Philip Tew. London & New York: Bloomsbury, 27–38.
- Tew, Philip 2015. After the First Decade: Revisiting the Work of Zadie Smith. Teoksessa *Postmodern Literature and Race*. Eds Len Platt & Sara Upstone. New York: Cambridge University Press, 247–263. DOI: 10.1017/CBO9781107337022.021.
- Veivo, Harri 2010. Representaation muodot ja mahdollisuudet kirjallisuudessa. Teoksessa *Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Toim. Tarja Knuuttila & Aki Petteri Lehtinen. Helsinki: Gaudeamus, 135–157.
- Vermeulen, Timotheus & Robin van den Akker 2010. Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture* 2(1), 1–14. DOI: 10.3402/jac.v2i0.5677.
- 2015. Misunderstandings and Clarifications. Notes on "Notes on Metamodernism." *Notes on Metamodernism* 3.6.2015. <http://www.metamodernism.com/2015/06/03/misunderstandings-and-clarifications/> (5.10.2020).
- Williams, Raymond 1977. *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Press.
- Zheng, Songyun 2018. Deromanticized Cosmopolitanism in Smith's *Swing Time* and Chi's 晚安玫瑰 (*Goodnight, Rose*). *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* (20)1, 1–9. DOI: 10.7771/1481-4374.3051.
- Ängeslevä, Viivi 2019. *Keskiluokka on tullut kasvaakseen. Keskiluokkaisuus ja Ison-Britannian luokkarakenteen vaikutukset identiteettiin ja maailmankuvaan Zadie Smithin romaanissa Swing Time*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.